

Križna jama.

Spisal Rudolf Badiura.

Malo je deželâ v naši monarhiji, ki bi se mogle ponašati s tolikimi in tako različnimi prirodnimi krasotami in znamenitostimi kot ravno naša domovina. S ponosom se oziramo na naše Alpe in sinjo Adrijo, prikazni, ki tako globoko prešinjajo človeška čuvstva. Toda še nekaj imamo, nekaj, pred čimer ne strmi le samo oko domačinovo, ampak še posebno tujčevo, ki se kar ne more načuditi tem nenavadnim čarom, ki odlikujejo še posebno našo zemljo pred drugimi. In to so naše kraške jame! Borni Kras, koliko bogastva v naravnih, le tebi danih, divotah krijejo tvoje puste, kršne pokrajine! Postojna, oba Škocijana, Divača, Nabrežina... Koliko zvedavih prijateljev prirode izvabite sleherno leto v bajno kraljestvo Hadovo!

Povprečno malo zanimanja vzbuja pri nas znamenita Križna jama pod enakoimenovano goro na vzhodnem delu znanega Cerknškega jezera. Res, da se slednja ne more meriti z veličastnostjo Postojnske jame, ki je in ostane morda še dolgo edina svoje vrste, vendar jo smemo prištevati najinteresantnejšim jamam po njenih bogatih zakladih ostankov diluvialnega jamskega medveda (*Ursus spelaeus* Roseum). O tem pričajo zanimivi rezultati izkopavanja dunajskega geologa Friedr. v. Hochstetterja izza let 1878 in 1879.

Omenjeno jamo sem spoznal še kot dijak na počitnicah v Ložu, od katerega je oddaljena komaj eno uro. Natančneje pa sem se bavil z njo posebno v suhih zadnjih dveh poletjih s svojim tovarišem, ki je ob tej priliki posnel več njenih motivov, ki naj pomorejo k boljši sliki pri zelo skrčenem spisu potovanja po glavnih progah te zanimive jame.

Zadnja postaja za obiskovalca Križne jame je Rakek ob južni železnici, a odtod do jame je še tri ure peš.

Že ta pot preko Cerknice, Martinjaka, Grahovega samnasebi je zanimiv, ker ti nudi, da se seznaš mimogrede obenem tudi s prostrano zeleno planjavo, katero preplavlja periodično vsako leto Cerknško jezero v vzhodnem prostranih senožeti kosahtate Slivnice in pa desno kosmatega Javornika. Najkrasnejši pregled čez to pokrajino imaš s klanca pred Bloško Polico, kjer si pa tudi že skoro ob svojem cilju, kajti do jame je odtod le še dobre pol ure.

Svetujem, da si najmeš tu vodnika, če nimaš ravno družbe, ki ji je jama dovolj znana, kajti iz-

gubiti se v tej jami pač ni težko, če si sam v tem labirintu, pa imej potem še tako dobro busolo in acetilenko. Jama je namreč zelo razvita in dolga, če vračunaš samo glavnejše njene proge, približno 1650 m.

Vhod leži skrit med skalami v gozdu na severni strani Križne gore zelo obiskovane božje poti, komaj deset minut pod deželno cesto, ki vodi mimo v Lož. Do vhoda je tudi rdeče markirano od S. P. D.

Mrzel hlad te že obide nekaj minut pod vrhom vlažne terase, vrh katere ugledaš na drugi strani spodaj trikotu podobno črno odprtino. Pomikajoč se navzdol pod črnoopaljen jamski obok, opaziš v desno steno pod črko M. L. vsekano letnico 1825, kar priča, da je jama že dolgo obiskovana. Velikanski prostor se ti razširja čimdalje stopaš tu navzdol po že dobro uglajeni poti. Tla ti še razsvetljuje nekoliko časa dnevna luč, a visoki strop nad teboj ti le dobra acetilenka slabo osveti.

„Cela cerkev bi se tu lahko šestkrat zasukala,“ tako ti definira originelni Bločan dimenzije 70 m dolge, in 20—15 m široke in istotoliko visoke te dvorane.

Na dnu te dvorane si že tudi ob razpotju. Na desno v smeri proti jugu se loči pod nizkim stropom pot v malo Medvedjo jamo in k šumečim Breznom, kamor pridemo še pozneje. V levi steni pa zija globoka in široka kotlina, kjer si nabereš kaj jamskih hroščev. Pot po glavni progji k jezeru, — kar si hočemo najprej ogledati — vodi pa naravnost naprej v že pričeti smeri.

Med semtertja v pravem neredu razmetanimi skalami in deloma čez njih širne ploskve se dviga pot navzgor ob desni steni. Le-ta je prevlečena in ozaljšana semtertja, posebno pa v manjših obokanih odprtinah in kotlinah, s čisto belo ali bledorumenkasto, ostro blestečo se sigo, ki služi po mnenju večine obiskovalcev te jame menda samo za to, da se na nji ovekovečujejo s svojimi hieroglifi. (Treba bo kmalu škrinjice za spominsko knjigo in vizitke!)

Pot se nato polagoma prevali čez par gričev, med katerimi leže precej globoke doline, in jih je najboljše desno obiti, nakar te že tudi sprejme v par minutah prvi večji „beli mož“, kapnik, v drugo dvorano „na križu“.

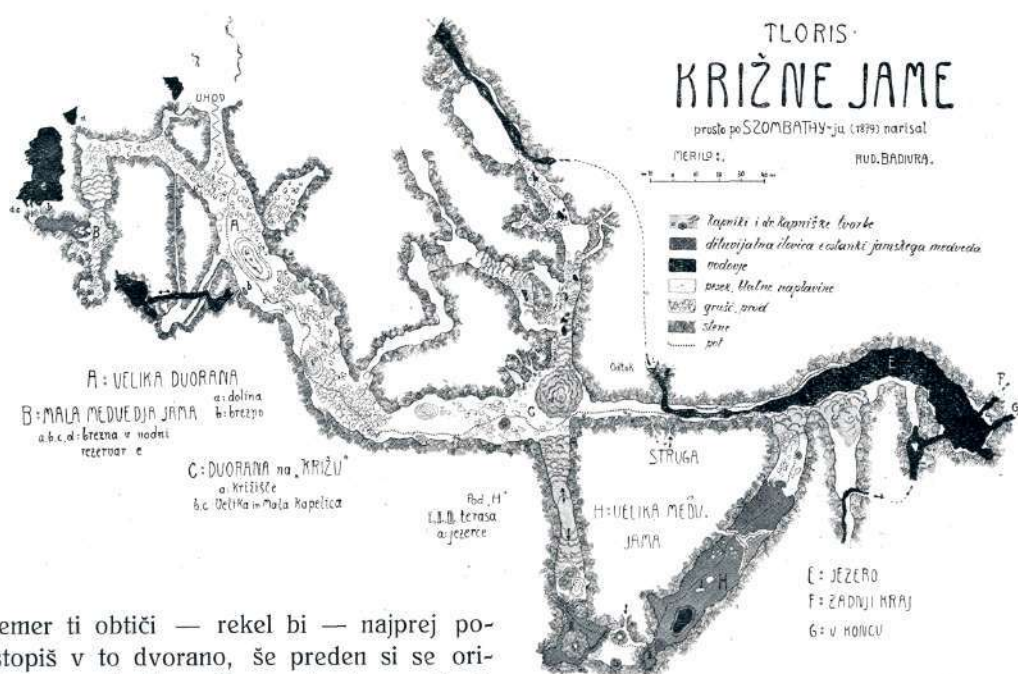
Nova dvorana nam ne kaže sicer tako ogromnih dimenzij kot prva, vendar je široka krog 30 m in je ena izmed najinteresantnejših v tej jami. Ona

tvori nekako središče jame in obenem kaj zanimivo križišče, kjer se spajajo — prav v podobi križa — štirje glavni jamski rokavi (glej tloris). Naravnost naprej v dosedanji smeri — proti vzhodu — je jezerska struga z jezerom, na tvoji levici se odpira širši rov v severno steno, ki se razvije kmalu v mnogo drugih s plitvimi lužami kakor tudi globokimi tolmoni, na desno, t. j. proti jugu, pa se dviga po rovu v stopnjujočih se trdih terasah trda in precej debela vapnenčeva skorja, v kateri so izdolbljene premmnoge večje in manjše „kotanjke“ v vseh mogočih obrazilih, in se ti zdi, kakor da bi bile tu notri vdelane same skledice. Ta slednji rov je spajal nekdanje veliko Medvedjo jamo s to dvorano, sedaj pa sta stop in tla že prirastla skupaj in se zasigala.

videti s Križišča, če ti kdo osvetli obe krasni kotlini s poleg stoječimi kot alabaster prosojnimi velikimi stebri. (Glej sličico 1.)

Pa k „Jezeru“:

Semkaj dospeti ni ravno vedno lahko brez čolna ali če se ne slečeš, ampak le poleti. — V jezersko strugo moraš zaviti z dvorane desno navzdol ob Križišču, kjer srečaš več lepih stebrov-stalagmitov in dospeš čez kakih 40 m do jezerskega odtoka v levo — 3 m visoko in 1½ m široko — oglodano odprtino. Iz odtoka navzgor se vlečejo po strugi krasna tla, ki so čisto izprana, rumenkaste barve z nagubančenimi malimi grebenčki. Podobo teh tal prav lahko primerjaš gladini mirnejšega potočka, kadar goni navzgor močan veter. Na obeh plateh

Na čemer ti obtiči — rekel bi — najprej pogled, ko stopiš v to dvorano, še preden si se orientiral po teh navedenih rovih, to sta dve gori, ali bolje, eden špičast stožčast grič in v mali razdalji naprej levo košata gora „Križišče“, ki kipita iz zloznih tal navzgor. Ako hočeš to slednjo nakapano goro videti bolje in celo, se potruji malo niže do vhoda v jezersko strugo. To ti je kolos! Razširja se v spodnjem premeru do 20 in v višino od 8—10 m; raskava in umazanorjavkaste barve je omenjena gora, toda če zležeš pozneje nanjo, opaziš na mnogih mestih lepo bledorumenkasto in kristalnobelo skorjo s kapniškimi nastavki, ki krasno odbijajo svetle acetilenkine žarke. Koliko kapljic je pač moralo pasti tu-sem, dokler se je nakopičil tak velikanski kup!

Še en lep prizor se ti nudi v severni steni te dvorane, ki je morda izmed vseh dosedaj navedenih najmikavnejši, t. s. „Velika in Mala Kapelica“, kakor mu je ljudstvo samo nadelo ime. Divno je to

struge se dvigajo do 6 m visoke stene v paralelnih vodoravnih skladih, kar si že večkrat imel priliko opazovati posebno na severni steni. Toda te stene so popolnoma drugačne ko prejšnje, namreč črnikaste in gladko izjedene, kot da so v njih sami odtiski malih školjk, kar karakterizira vodne jamske predore.

Semtertja, čimdalje stopaš po tej strugi, opaziš že večje in manjše luže ali pa sploh ne opaziš kristalnočiste vode, čofneš vanjo in tako občutno sklepaš, da ne more biti več daleč do „vélike luže“ — jezera. Le-to se začinja kakih 50 m od omenjenega odtoka in je poleti približno 120 m dolgo in 20 m široko. Pogled — ob zadostni razsvetljavi — na to mirno, temno gladino, obrobjeno z zelenkastomodrim robom ob kraju, je res nekaj lepega...

Škoda le, da ni nobenega čolna več. Kako prijetno bi se bilo voziti tod in vsakdo bi si lahko ogledal tudi „Zadnji Kraj“¹ in „Konec“, ne da bi se mu bilo treba plaziti čez strme in ostrorobate „Frdamane Police“!

No, včasih — ali bolj redko — prideš tudi spodaj, ko jezero ob hudi, dolgi suši dovolj usahne, v divni „Zadnji kraj“, kjer se nahajajo krasni motivi še nepobitih kapnikov. (Glej slike št. 2., 3. in 5.) — Ta kraj nama je že od prvokrat posebno ugajal, in zmerom se z veseljem spominjam na lepe urice, ki sva jih tu prebila. V tem kraju sva počivala, se krepčala in menjavala karbid za svetilke, najine najboljše vodnice in najzvestejše spremljevalke v tej večni noči...

Morda bi koga tudi zanimalo vedeti, kakšen je „Konec“. — Vanj prideš prav lahko brez posebnih plezalnih spretnosti. Preplezaš le na levi 1¹/₂ m visoko navpično steno nad jezerom in čez kakih 10 m stopiš že na sipine; dalje ne moreš več. Na levi pod zelo nizkim stropom se razteza velik rezervoar, ki je pa več metrov vzvišen nad gladino jezera, na desni spodaj pa zija široko Vel. Karlovci podobno žrelo, v katerega se po kaskadah izliva voda iz rezervoarja.

Slednjič še na medvede! V Veliko Medvedjo jamo! Vrniti se moramo na spodnji konec jezera in se vzpeti nad bregom čez strme in zelo spolzke blatne terase, nakar vstopimo v ozke a visoke tesni. Tla so še vedno blatna in zelo spolzka in semtertja belo pegasta, kakor da so polita z mlekom, zlasti pod levo steno, po kateri se cedi raztopljen čisti, beli vapnenec.

V tej novi jami se vrste trije vrhi, terase, (I., II. in III.), druga za drugo, vmes pa so precej globoke in prostorne doline. Na prvo teraso, ki je izmed vseh teh najlepša, prideš po blatni soteski kmalu nato, ko si prestopil po že preperelem hlodu — „mostiček“ — ozek jarek. Planotica, na katero sedaj stopiš, je prav krasna. Nad teboj ti osveti acetilenka ne visok a popolnoma raven, kot žagan strop, s katerega visi nebroj (lepih) čistih, belih, malih kapnikov, z ravnih tal pa se dvigujeta posebno dva lepa fantastična, močna stalagmita kot spomenika. S teh pa ugledaš spodaj dolino, v kateri leži malo 10 m dolgo „Jezerce“, ki je kroginkrog zagrajeno z debelo belo vapnenčevo skorjo in prav zanimivo, da si ga ogledaš oddblizu. To jezero je le kotanja v večjem stilu, ki ji slede še dve manjši proti levi steni navzgor. (Slička 6.)

¹ Jamskih kotov „Zadnjega Kraja“ in „Konca“ ne omenja Hochstetter v svojem spisu, niti ni označen na njegovih karti; bržkone vsled vode ni mogel priti do njih, sicer se mi zdi nerazumljivo, da ne bi omenil tega divnega kraja v tej jami.

Ob „Jezercu“ kakor vrh terase nad njim si že opazil lahko mnogo kosti. Razmetana, kot manjše kamenje, leže tu kroginkrog medvedja rebra, stegna, vretenci in mnogo drugih. Še več jih je na drugi in tretji terasi, kjer je izkopaval po medvedjih ostankih že imenovani geolog Hochstetter. Najbolje opazuješ te ostanke na drugi terasi (Hochstetterjeva zakladnica), ki se tišči malodane skoro stropa in se lahko sključen splaziš skozi njo navzgor. Vrh terase med dvema vapnenčevima skorjama je plast, v kateri vidiš kosti prav v prvotni legi, in če le kolikaj pobrbaš po njej, se rušijo preperete kosti s prstjo vred navzdol.

Odkod tod toliko teh živalskih ostankov? — Dr. Ad. Schmidl, ki je razkopaval tod že pred Hochstetterjem, in je slednjega tudi pozneje opozoril na to bogato zalogo, je menil, da je voda od zunaj naplavila te medvedje kosti. Hochstetter pa je to mnenje ovrgel in po kratkem a temeljitem razkopavanju konstatiral, da se ne nahajajo ti medvedji ostanke na sekundarni, ampak na prvotni legi, da so živali šele tu poginile, kjer leže njih drug vrh drugega nagromadeni okostnjaki mladih in starih eksemplarjev in so se ohranile celo najnežnejše koščice.

Nastopila — tako si razlaga Hochstetter — in pritrsnila je najbrž močna povodenj v jami. Begajoče živali so se jele umikati pred vodo in so slednjič, ko jim je bil izhod zaprt, pribežale na najvišje kopne kraje v jami. Toda voda jih je dosegla tudi tu, jih zajela in zakopala med blatno naplavino.

Ker je množica ostankov izredno velika, na tisoče eksemplarjev, ni najbrže tu zakopan en sam rod, marveč leže tu generacije in generacije, ki so vse na enak način podlegle enakim periodično ponavljajočim se katastrofam.

Da ni bil ta kraj njih običajno prebivališče, ampak le pribežališče v skrajnosti, se sklepa iz tega, ker se ni našlo poleg medvedjih nobenih ostankov drugih živali. Gotovo so namreč medvedje privlačevali seboj naropane druge živali, da se tu nad njimi „v miru“ maste, a o teh se dosedaj ni ničesar zasledilo. Brez dvoma so bili torej ti kraji le njihov skrajno, zadnje pribežališče, kamor so se zatekli, iščoč rešitve, kajti ti kraji so popolnoma temni, skoro najbolj oddaljeni v tej jami in v najvišji legi ravnotako kot v Mali Medvedji jami.

Oglejmo si še to!

Že v začetku sem bil omenil, da se odcepi pot v Malo Medvedjo jamo koj na desni pod glavnim vvhodom v Križno jamo.

Čez veliko kopico debelega grušča prideš navzdol na lepo nakapana, trdna tla, ki se zložno napno levo navzgor. Predaleč na desno ti ne svetujem, kajti tam zija brezno... Čim više stopaš po

valovito razoranih tleh, koder vidiš polno kotanj in svetleče se sige na stenah, tembolj se spušča k tlom strop, ki je na koncu oprt na širok a nizek podboj, mimo katerega se malo sključen splaziš v gornji, zadnji del Male Medvedje jame. — Vstopiš v malo dvorano s precej nizkim, črnim stropom. Pod komaj za komolec ali $\frac{1}{2} m$ debelimi kamenitimi skladi vidiš že polno razmetanih kosti, slično kot v prejšnji Vel. Medvedji jami. Ko si pa slednje ogleduješ, ne spuščaj se preveč v desni konec, kjer zijajo kar trije prepadi v že omenjeni globoki vodni rezervoar, ki leži kakih 35—40 m spodaj in je še nepreiskan. Ako vržeš vanj kamen, ki pade po več sekundah v vodo, začuješ zamolklo bobnenje in pljuskanje valov ob stene. Prava groza pa te obide v tem delu jame, ako stojiš ob teh prepadih kdaj spomladi ali pa par dni po kakem nalivu. To je šumenje in bobnenje, ki bije na ušesa novemu obiskovalcu te jame še potem, ko je zopet zazrl blagodejno dnevno luč, svetlobo žarkega solnca, ki se

ti zdi, da sedaj, ko si prišel iz te teme, veliko lepše obseva zeleno prirodo.

Ogledali smo si površno to zanimivo jamo. — Oni prijatelj narave, ki se zanima i za njena skrita čudesa, pa naj se ne zadovolji s tem, ampak naj se seznanj z obširnejšim delom Ferd. v. Hochstetterja: „Die Kreuzbergerhöhle bei Laas in Krain und der Höhlenbär“ (1881) in si jo o priliki ogleda na lastne oči.

Slična jama z ostanki jamskega medveda se nahaja pri nas še pod vrhom Mokrice v Kamniških planinah. Našel jo je znani naravoslovec župnik Robič, katerega se živo spominjajo še na Šenturški gori nad Kamnikom. Ljubljanski muzej hrani že od leta 1840. okostje manjšega eksemplarja jamskega medveda, ki je bil prenešen iz omenjene jame. Skeletov jamskih medvedov iz Križne jame pa, žalibog, še dosedaj zastonj iščemo v našem ljubljanskem muzeju, kajti Hochstetter je odnesel vse s seboj na Dunaj; z njimi se ponaša mineraloški kabinet dvornega dunajskega muzeja.

Poslednji sen.

Zložil Vekoslav Remec.

Trepeče lučka . . . V svit njen onemogli
potapljuje gasnoče se oči —
tako po temnem in brezkončnem jutru
pogled po rožni zarji koprni . . .

In tesno prstov majkinih oklepa
z ledenimi rokami se bolnik —
tako rešitve v zadnjem boju išče
na sred vrtinca divjega brodnik . . .

Ne, ne . . . Pokojno, tiho vse je v duši
in šepetaje usta govore:
„O majka, li ne sije solnce zunaj,
li ne dehtijo polja, trate vse?“

Poslušaj! . . . Li ne kleplje nekdo kose
na vrtu v senci kakor včasih jaz,
da pojde travico kosit zeleno
pojoč in vriskajoč za kratek čas?“

„O molči, molči, sinko! . . . Zunaj zima
nad zemljo trepeta in jasna noč
in trate vse in polja zdaj ležijo
pod snegom mrtva, tiha, zmrzujoč . . .“

„Ne, majka, ne . . . Tam zunaj solnce sije,
na čast mu rožice povsod cvetó . . .
Odgrni okno in poglej, li v vrtu
ne kleplje kose v senci res nekdo!“

Odgrnila je majka mrzlo okno,
pogledala na snežni, svetli vrt
in v srcu kri ji je oledenela —
iz sence vstajala je s koso — smrt . . .

